

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ЗВІТ

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

ПІДПРИЄМЦІВ

КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО

Опитування проводилося

Комітетом стратегічного планування

у співпраці з проектом

«Економічний розвиток міст»

Жовтень 2005 р.

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

I. ВСТУП

У вересні 2005 року було проведено опитування роботодавців Кам'янця-Подільського. Це опитування є елементом процесу стратегічного планування економічного розвитку з залученням громади – проекту, який визначатиме економічне майбутнє міста. Метою опитування було отримання корисної та достовірної інформації для членів Комітету стратегічного планування (КСП) стосовно думки тих, хто здійснює інвестиції та створює робочі місця в Кам'янці-Подільському. Серед питань анкети були історія та статус підприємства, характер бізнесу, робоча сила та персонал, інформація про розміщення підприємства, послуги, що надаються органами влади, та стосунки з ними, а також загальна думка про місто як середовище для ведення бізнесу.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

До 1 жовтня 2005 року було заповнено 45 анкет. Серед компаній у переліку для опитування були найбільші роботодавці міста, а також вибірка малих і середніх підприємств. З 45 обстежених компаній 27 забезпечували роботою менш ніж 25 працівників. У цьому звіті містяться узагальнені відповіді всіх підприємств.

Для отримання якомога повніших і відвертіших відповідей, респондентів запевнили, що цей звіт не буде містити посилань на конкретні підприємства, а інформація в анкетах буде конфіденційною.

Були виявлені відмінності у відповідях між підприємствами, що представляють різні галузі економіки, а також між великими підприємствами та представниками малого й середнього бізнесу. Тому частину даних було проаналізовано з урахуванням цих відмінностей.

Хоча опитування 45 підприємств не може повною мірою відобразити думку всієї бізнесової громади Кам'янця-Подільського, ці підприємства, – як традиційні роботодавці, так і динамічний, зростаючий сектор малих і середніх компаній, – репрезентують значну частину місцевої економіки.

III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. Місцева економіка виявляє ознаки консолідації після нещодавніх процесів приватизації та реструктуризації, які супроводжувалися становленням і зростанням динамічного сектора малих і середніх підприємств. Місцеві підприємці незадоволені загальною економічною ситуацією в країні, національним законодавством, бюрократизмом, корупцією та застарілою інфраструктурою, особливо дорогами.
2. Загальна кількість працівників на всіх підприємствах-респондентах зараз складає близько 5000, а наступного року планується створити ще 400 робочих місць. Традиційні підприємства нещодавно пройшли процес реструктуризації та скорочення, стан більшості з них виглядає стабільним.
3. Місцева економіка має дуже низький рівень експортної орієнтації. Лише п'ять компаній експортують більше 20 відсотків своєї продукції (здебільшого – до

колишніх радянських республік). Причина низької експортної орієнтації полягає в тому, що основою місцевої економіки є малі та середні підприємства і підприємства сфері послуг, які, природно, обслуговують переважно місцевий та регіональний ринки (тобто національний ринок).

4. Позитивним результатом є той факт, що компанії оцінили на “відмінно” 13 % своїх працівників і поставили “добре” 66 відсоткам, що відображає належний рівень задоволення робочою силою. Частка “поганих” працівників (0,5 %) є надзвичайно малою. Хоча середня заробітна плата в 2005 р. зросла – до 535 грн. на місяць – вона залишається дуже низькою. Багатьом підприємствам бракує працівників необхідної кваліфікації, головним чином у технічних сферах. Очікується також, що ця проблема залишиться актуальною і в майбутні роки.
5. Тридцять дев'ять з 45 фірм мають плани модернізації або вдосконалення своїх нинішніх потужностей з метою розширення своєї діяльності в Кам'янці-Подільському, як шляхом розвитку існуючих потужностей, так і через нове будівництво, переважно в 2005-2007 рр. Загальна сума інвестицій може сягнути 16 млн. грн., завдяки чому може бути створено до 700 нових робочих місць. Лише три компанії планують розширюватися поза межами Кам'янця-Подільського. У той же час дві фірми розглядають можливість або навіть планують перенести свою діяльність до іншого міста, здебільшого в пошуках кращого бізнес-клімату.
6. Загалом якість послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, була оцінена відносно непогано, якщо порівнювати з іншими містами, де проводилося аналогічне опитування, але залишається досить низькою (в середньому – 2,92 за 4-бальною шкалою, де 1 є найвищою, а 4 – найнижчою оцінкою). Утримання доріг, збирання і вивезення сміття та громадський транспорт найчастіше зазначалися як послуги, що потребують поліпшення.
7. Тринадцять компаній з 45 оцінили рівень місцевої влади як “відмінний”, а 14 респондентів вважають його “добрим”. Влада також отримала 13 оцінок “задовільно” і лише чотири – “погано”. Враховуючи відносно добрі оцінки співпраці з міським головою, заступниками мера та міськрадою, це однозначно свідчить про високий рівень задоволення роботою органів місцевої влади.
8. Думки про діловий клімат у Кам'янці-Подільському були також позитивними. Сім компаній оцінили місто як “відмінне” місце для ведення бізнесу, 18 – “добре”, і 19 – “задовільне”. Лише одна компанія поставила Кам'янцю-Подільському найнижчий бал за бізнес-клімат. Серед найважливіших сильних сторін місцевого бізнес-клімату неодноразово згадувалося сприятливе до бізнесу ставлення міської влади, привабливість міста для туристів і підприємницька активність місцевих людей.
9. Компанії поділяють думку, що місцева економіка поліпшиться завдяки позитивним змінам на місцевому рівні (розвиток комунальної та ділової інфраструктури), кращій співпраці влади і бізнесу (розвиток малих і середніх підприємств) та зовнішнім ресурсам (туризм і залучення прямих іноземних інвестицій).

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. Статус підприємств

Переважну більшість опитаних підприємств засновано після 1990 року, проте багато з них є “нащадками” традиційних галузей. Найбільша частка новостворених компаній – це малі підприємства в галузях торгівлі та послуг, тоді як у виробництві та

серед великих роботодавців переважають традиційні підприємства. Показники діяльності місцевих малих і середніх підприємств демонструють дуже хорошу динаміку, що може свідчити про досить високий рівень підприємливості мешканців Кам'янця-Подільського. Власниками більшості компаній є українські фізичні особи. У власності іноземного капіталу сьогодні знаходяться три компанії, на яких працює 10 % робочої сили з усієї вибірки, що менше частки двох підприємств у власності українських юридичних осіб (21 % працівників), але більше частки комунальних і державних підприємств (9 %).

2. Загальний стан бізнесу

Економіка Кам'янця-Подільського виглядає вельми диверсифікованою, оскільки складається з (1) традиційних промислових кластерів, особливо в текстильній, електротехнічній і харчовій промисловості, (2) будівельних компаній і (3) малих і середніх підприємств у сфері торгівлі та послуг. Останні, які є новим явищем у місцевій економіці, засновані місцевими підприємцями після 1990 р. і здебільшого задовольняють різноманітні потреби індустрії туризму, регіональних галузей, домогосподарств і населення.

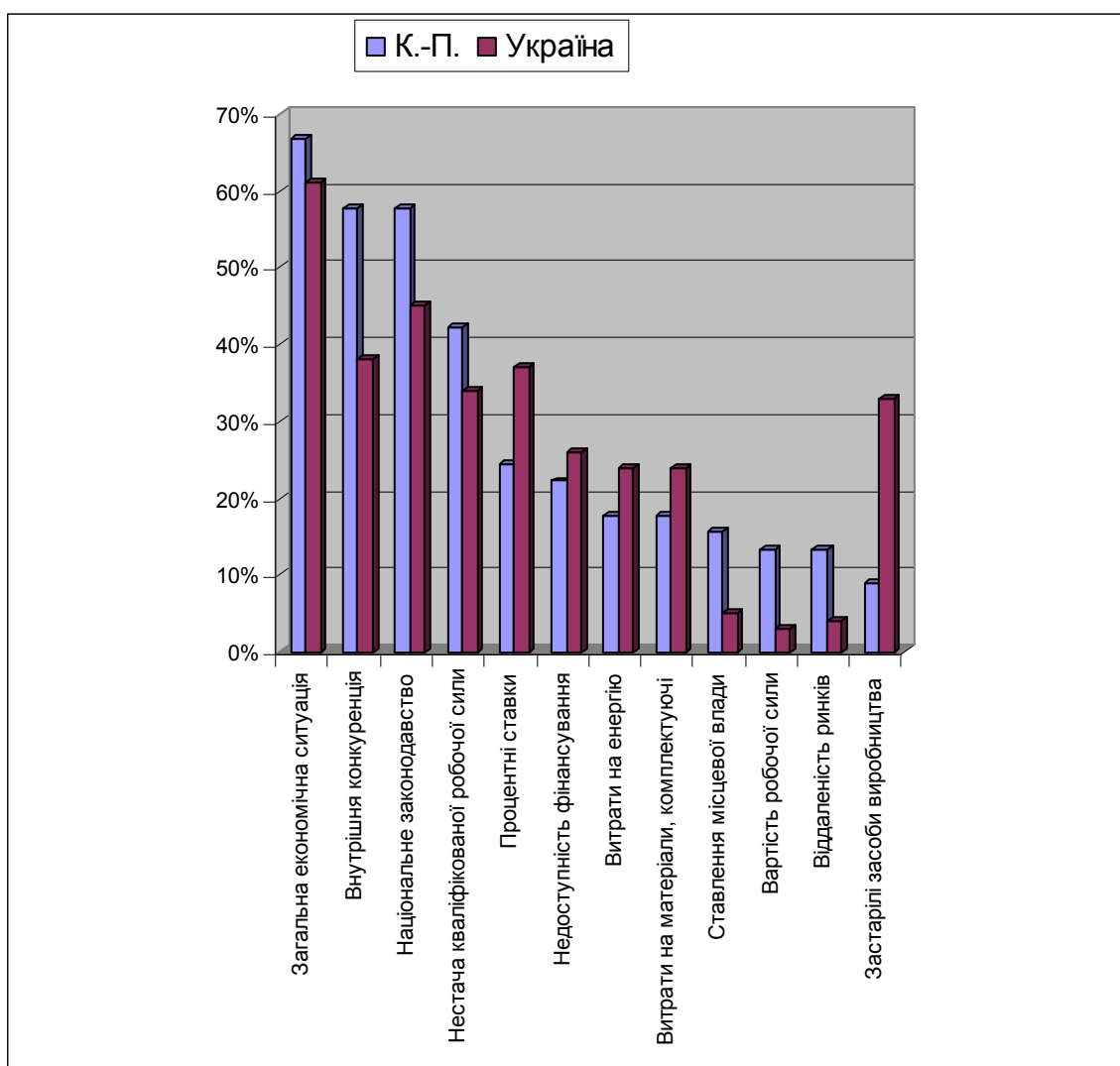

Рис. 1. Перешкоди для подальшого розвитку

Респонденти мали назвати чинники негативного впливу на поточний і майбутній розвиток своєї продукції чи послуг. На рис. 1 показані відповідні результати, отримані в Кам'янці-Подільському (лівий блакитний стовпчик) і шести містах першої хвилі проекту

«Економічний розвиток міст» (правий фіолетовий стовпчик). Найбільш серйозним негативним чинником виявилася загальна економічна ситуація – згадувалася 67 відсотками респондентів. Друге і третє місце розділили внутрішня конкуренція та національне законодавство (по 58 %). На четвертому місці опинилася нестача кваліфікованої робочої сили, що становить проблему для 42 % місцевих. Багато відповідей були типовими для малого бізнесу, обумовивши більшу ніж в інших містах частоту згадування внутрішньої конкуренції та ставлення місцевої влади, а також для підприємств сфери послуг – менша за «середньо-українську» частка проблем із застарілими засобами виробництва чи витратами на енергію та матеріали. Вартість робочої сили згадувалася лише 13 відсотками, але це в кілька разів вище показника інших міст і разом з низькою заробітною платою підтверджує невисоку продуктивність місцевої економіки. Аналогічна ситуація з проблемою віддаленості ринків – низький абсолютний показник, але відносно високий у порівнянні до відповідей в інших містах. Натомість в утраті ринків у колишньому ССРСР, обмеженнях, пов'язаних із захистом довкілля, та іноземній конкуренції вбачають проблему лише поодинокі підприємства.

Очікування, пов'язані зі вступом України до ЄС, є швидше позитивними, хоча підприємства передбачають і негативні наслідки. Головні вигоди від початку процесу інтеграції респонденти вбачають у більш стабільному бізнес-кліматі (67 %), кращому правовому захисті підприємців (47 %), а також у доступі до великого ринку (36 %).

З іншого боку 56 % підприємств лякає подорожчання робочої сили, послуг і товарів. Сильна іноземна конкуренція, що є неодмінним супутником вигод інтеграції, згадувалася 53 відсотками респондентів. До інших чинників, які могли негативно вплинути на позицію чи результати діяльності місцевих підприємств, респонденти віднесли, додаткові витрати для пристосування до нових умов і більш високу вартість робочої сили (по 49 %).

3. Клієнти

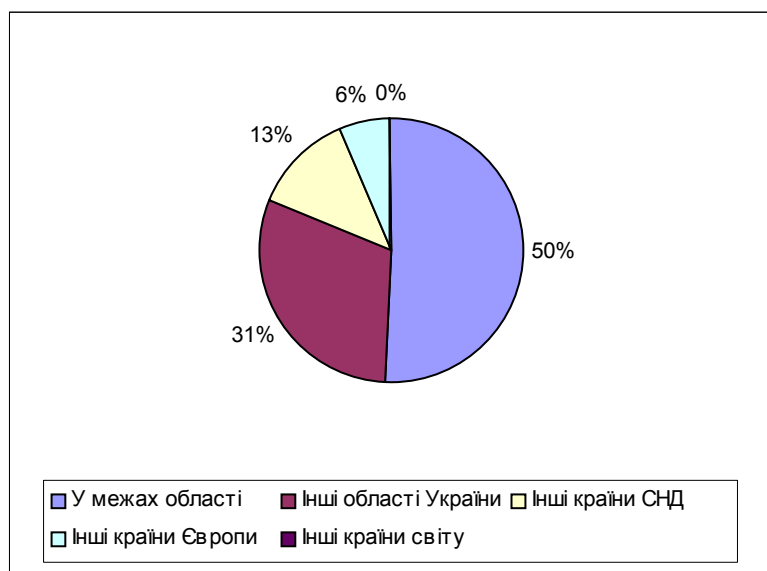

Рис. 2. Ринки збуту місцевої економіки – рівень експортної орієнтації

Усі компанії з готовністю надали інформацію про географічний розподіл своїх клієнтів (рис. 2). Тільки дві з них повідомили, що вони експортують значну частину (понад 20 %) своїх товарів і послуг, і ще дві – не менше 20 %. Ці цифри свідчать про дуже низький рівень експортної орієнтації чи експортного потенціалу економіки Кам'янця-Подільського.

За винятком п'яти компаній всі респонденти очікують у 2005 р. сталого збільшення обсягів збуту (часто більш ніж на 20 %), проте середній обсяг збуту на

одного працівника знаходиться на низькому рівні близько 49 тис. грн., що свідчить про необхідність підвищення продуктивності праці.

Для 32 підприємств однією з причин розміщення в Кам'янці-Подільському є наявність кваліфікованої робочої сили, а для 39 – наявність важливої клієнтури в області.

Тринадцять фірм серед таких причин назвали наявність постачальників сировини, і шість – постачальників комплектуючих. Важливо, що сім підприємств (в основному туристичних і поліграфічних) зазначили існування кластера подібних компаній як причину розміщення в Кам'янці-Подільському.

4. Питання праці та зайнятості

Загальна чисельність працівників з повним робочим днем на 45 підприємствах, що брали участь в обстеженні, становить 4954. П'ять років тому на цих підприємствах разом працювало 5736 працівники, а торік – 4967. Позитивним (і досить незвичним) явищем є той факт, нові робочі місця створювалися і на великих промислових підприємствах, хоча кілька великих роботодавців у той самий час скорочували виробництво.

Два останні роки ця тенденція, схоже, змінюється, і, відповідаючи на запитання про нові інвестиції, респонденти повідомили, що планують створити близько 700 нових робочих місць. Про хорошу диверсифікованість місцевого ринку праці також свідчить те, що більше половини працівників (55 %) складають жінки. Частка працівників з вищою освітою сягнула в цьому році 15,1 %.

Середня чисельність працівників на одне обстежене підприємство у 2005 р. становить 110 (у 2000 р. – 127). Згідно з сьогоднішньою тенденцією, наступного року очікується зростання цього показника до 119. Результати опитування, які стосуються питань зайнятості, підтверджують необхідність збалансованого підходу до роботи зі сприяння розвитку місцевої економіки.

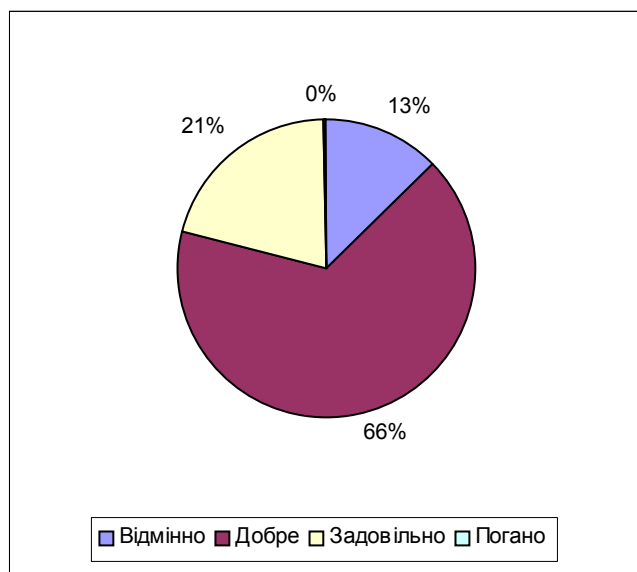

Рис. 3. Рівень задоволення якістю робочої сили

Рівень задоволення роботодавців якістю свого персоналу дуже високим. У цілому, за словами респондентів, 13 % працівників є відмінними, 66 % – добрими, 21 % – задовільними і лише менше 0,5 % – поганими (рис. 3). Для міста дуже важливо щоб оцінка робочої сили трималась принаймні на цьому рівні, оскільки наявність кваліфікованої робочої сили належить до основних причин розміщення підприємств у Кам'янці-Подільському.

Місячна фактична заробітна плата на обстежених підприємствах становить у середньому 535 грн. (у 2004 р. – 457 грн.). Загалом диференціація заробітної плати в місцевій економіці відбувається в діапазоні від 200 грн. 900 грн. на місяць.

Незважаючи на високий рівень задоволення якістю місцевої робочої сили, 28 підприємств відчувають труднощі з набором кваліфікованих працівників, і три підприємства очікують виникнення кадрових проблем у майбутньому. Найчастіше згадували брак чи потенційний брак кваліфікованих працівників технічних професій, у тому числі з вищою освітою, а також менеджерів.

П'ять підприємств повідомили, що мають невеличкі підрозділи, які займаються дослідженнями та розробками чи іншою наукомісткою діяльністю для посилення конкурентоспроможності своєї продукції. Утім, результати цієї діяльності на даний момент залишаються непомітними, оскільки продуктивність праці (збут на одного працівника) на відповідних підприємствах є досить низькою.

5. Нерухомість

У цьому питанні ситуація в Кам'янці-Подільському має як позитивні, так і негативні сторони (див. рис. 4). Як правило, підприємства є власниками будівель, в яких вони розміщені, і мають право на користування землею, причому багато з них також мають достатні площі для розширення. Проте 25 місцевим фірмам не вистачає місця для можливого розширення, або існуючі площі не відповідають певним вимогам, і це може стати проблемою; на даний момент лише одна компанія розглядає можливість перенесення діяльності з Кам'янця-Подільського, і ще одна оголосила, що вже прийняла рішення залишити місто. З іншого боку, вісім компаній готові запропонувати в оренду або продати частину своїх приміщень.

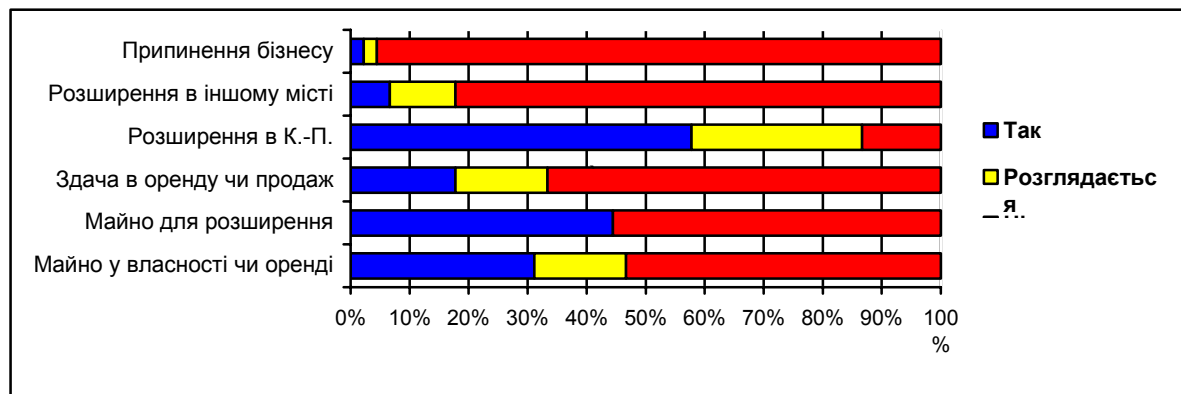

Рис. 4. Інформація про нерухомість і можливості для розширення

Нинішній стан будівель та рівень технологій не видається найкращим, тому багато компаній планує здійснення суттєвих інвестицій у вдосконалення потужностей. Двадцять шість підприємств збираються і 13 планують модернізувати або вдосконалити існуючі споруди та/або технології, здебільшого протягом цього й кількох наступних років. Надто високої інвестиційної активності не очікується, планується вкласти лише 16 млн. грн., але при цьому створити майже 700 нових робочих місць. Якщо ці цифри виявляться реальними, це, безперечно, допоможе зростанню місцевої економіки й відновленню показників зайнятості п'ятирічної давнини.

6. Послуги та відносини з органами місцевої влади

Респондентам було запропоновано оцінити дев'ять видів муніципальних послуг за шкалою від 1 до 4 (1 = відмінно, 4 = незадовільно). В середньому ці послуги отримали не надто хорошу оцінку – 2,92 (див. рис. 5), але й не надто погану, якщо порівнювати з іншими українськими містами. Найбільше задоволення було висловлене наданням ділянок і будинків для ведення бізнесу (2,63), ліцензуванням і наданням дозволів на будівельні роботи (2,73) і ліцензуванням та наданням дозволів для ведення бізнесу (2,86). Розвиток інфраструктури та охорона правопорядку також отримало відносно непогану оцінку.

Компанії були дуже незадоволені утриманням доріг (3,64), утилізацією сміття (3,18), громадським транспортом (3,16) і підтримкою малого й середнього бізнесу. Результати оцінки були досить рівними – збалансованими, з не надто значними відмінностями між різними респондентами.

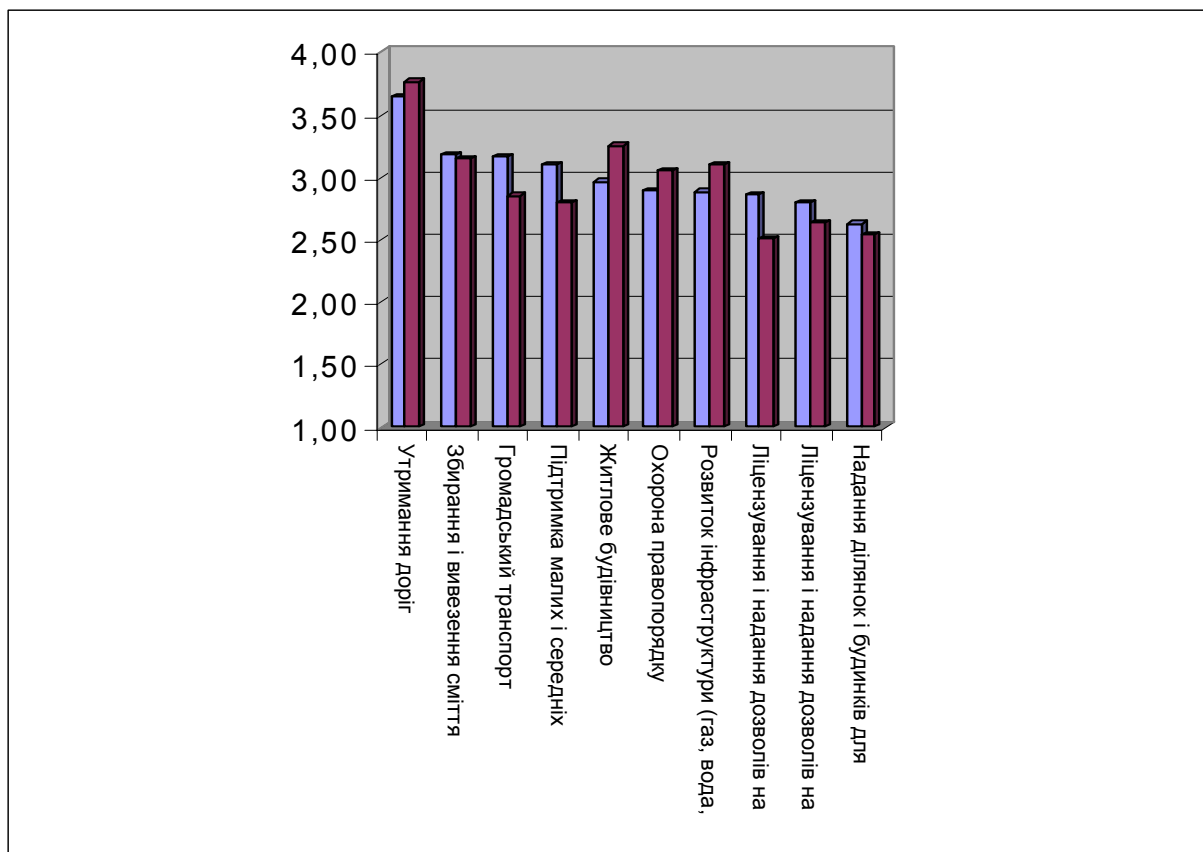

Рис. 5. Послуги органів влади

Загалом відповіді свідчать про те, що підприємства готові порекомендувати ініціативи, зокрема в сфері утримання (та реконструкції) доріг та підтримки малого і середнього бізнесу. Ці теми – очевидні “переможці”. Серед інших часто повторюваних зауважень підкреслювалася необхідність покращити збирання та вивезення сміття, а також громадський транспорт.

Підприємства також запитували про послуги, які мають надаватися міською владою (та, зокрема, підрозділом з економічного розвитку) представникам бізнесу Кам'янця-Подільського. Як демонструє рис. 6, підприємства активно підтримують майже всі з запропонованих послуг. На один з найбільших викликів місцевій економіці (успішне зростання МСП) можна відповісти створенням центру підтримки бізнесу і зрештою – бізнес-інкубатора.

На відміну від компаній в інших країнах Східної Європи, респонденти не підтримують ідею надання міською владою за символічну ціну приватним підприємствам вільних ділянок, які забезпечені інфраструктурою – вони не бачать гарантії, що ті, хто отримає таку форму субсидії, насправді почне створювати робочі місця. Більш справедливими вважаються податкові стимули, і разом з фінансовою підтримкою бізнесу (кредитні гарантії) вони були б дуже бажаними – це допоможе вирішити вищезгадані проблеми, пов'язані з браком фінансових ресурсів.

Респонденти надали рекомендації щодо того, що місто могло би зробити для своїх підприємств, наприклад: усі послуги, які потрібні бюджету міста, максимально виконувати і замовляти через місцеві підприємства; створити безкоштовну бізнес-сторінку в газеті міськвиконкому, в якій розміщувати інформацію про нові види продукції, що випускаються підприємствами міста (кам'янчани не знають або недостатньо знають, які види товарів широкого вжитку виготовляють місцеві підприємства); надавати максимум інформації щодо різноманітних заходів, програм,

проектів, в яких можуть приймати участь місцеві підприємства. Також висловлювалося прохання «не заважати працювати».

Рис. 6. Послуги підрозділу з економічного розвитку

Підприємства-респонденти оцінили контакти з владними структурами та посадовцями. Результати досить позитивні, як це видно з рис. 7. Міський голова, його заступники, міська рада, торгово-промислова палата і бізнес-асоціація отримали дуже позитивні оцінки. Респонденти не мали численних контактів з районною чи обласною владою, фінансовим, промисловим та інвестиційним управліннями.

Податкова ветеринарна і пожежна інспекції, а також центр зайнятості отримали досить низькі оцінки.

Численні коментарі менеджерів можна об'єднати в одне речення: надто високий рівень бюрократизму, брак компетентності, брак оперативності та об'єктивності при прийнятті рішень, забагато зайвої звітності, тривалі процедури, через які марнується час, і невідповідне ставлення з боку цих установ до підприємства як до клієнта (та платника податків).

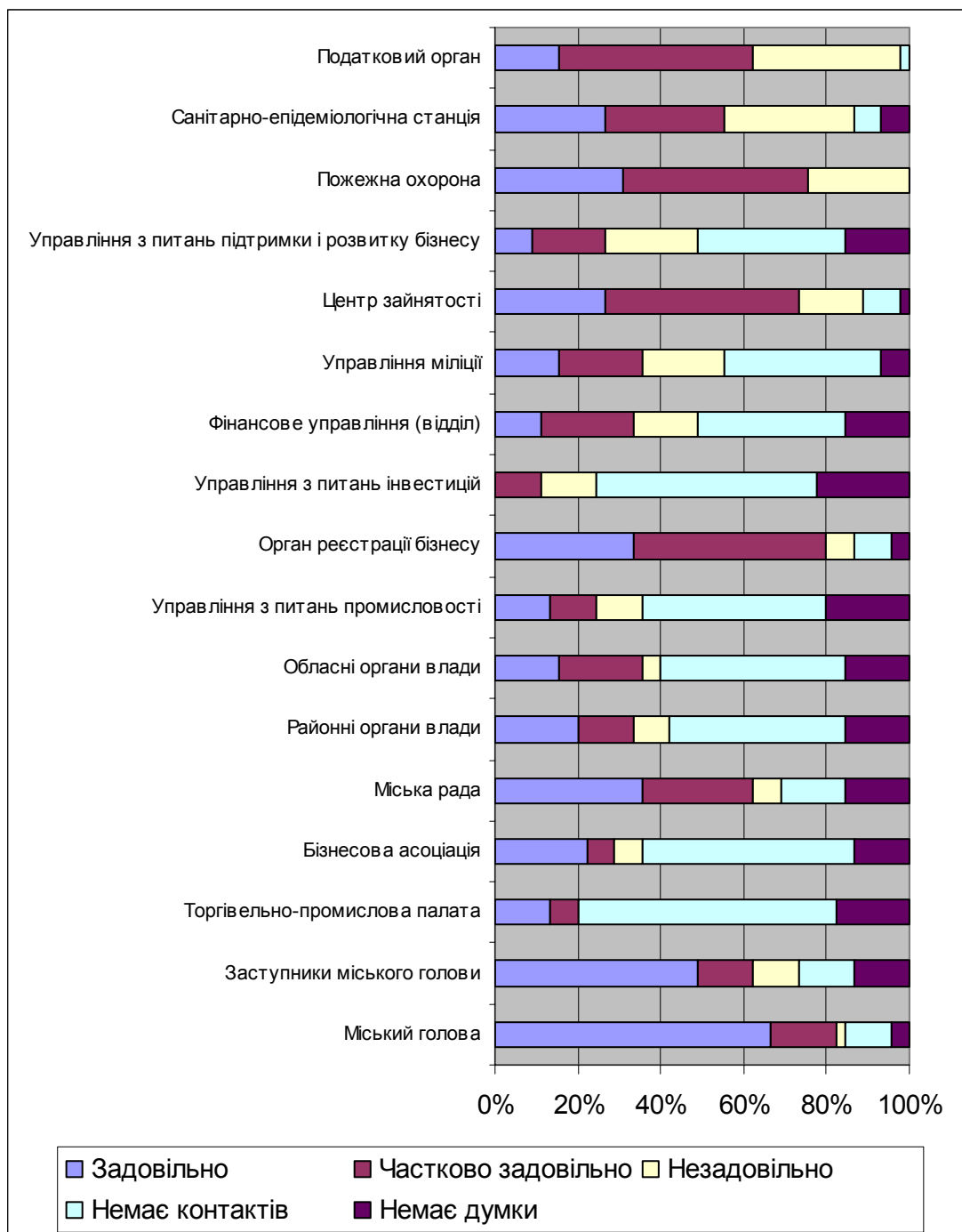

Рис. 7. Контакти з органами влади та управління

7. Критичні питання

Респонденти дали такі відповіді на запитання щодо трьох найбільш важливих напрямків, які мають бути відображені в стратегічному плані, досить чітко вививши трійку «лідерів»:

- туризм – 60 % голосів;
- розвиток малих і середніх підприємств – 53 % голосів;
- бізнес-інфраструктура - 42 %.

Досить часто (від чверті до третини голосів) також згадувалися:

- залучення прямих іноземних інвестицій (33 %);

- розвиток робочо сили (29 %);
- комунальна інфраструктура (24 %).

З іншого боку, можна сказати, що респонденти не підтримали питання, пов'язані з соціальним розвитком, якістю життя чи розвитком села, оскільки ці питання майже не згадувалися.

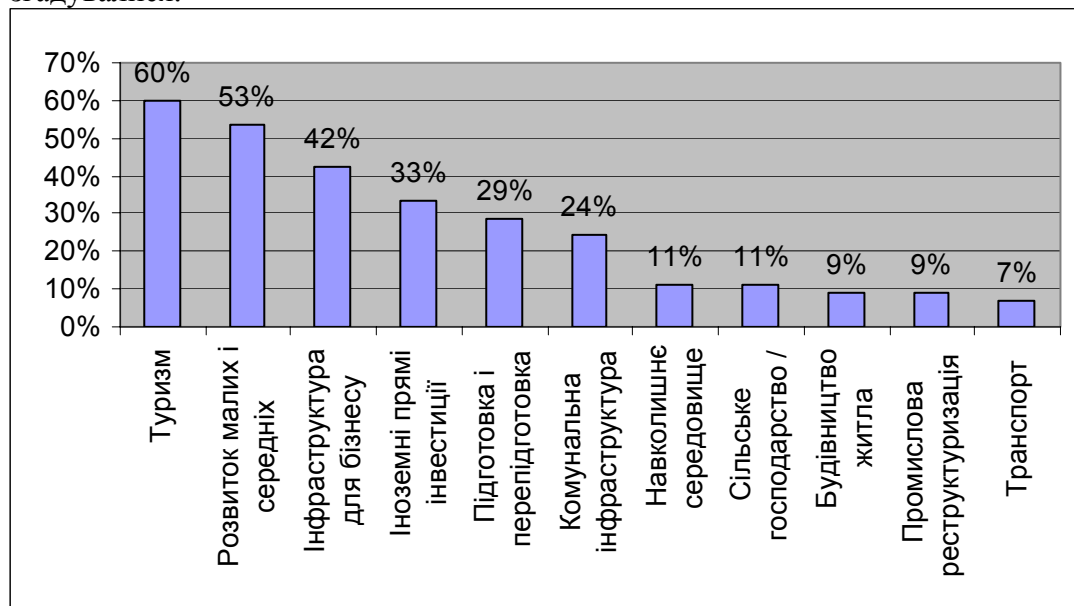

Рис. 8. Критичні питання

8. Загальні враження

Респондентам запропонували висловити свої загальні враження про органи влади в Кам'янці-Подільському. Дві з 45 компаній оцінили місцеву владу як “відмінну”, і 14 – як “добру”. Тринадцять респондентів поставили задовільну оцінку, чотири – погану. Як зазначається вище в пункті 8 розділу “Основні висновки”, відповіді були вельми позитивними, так само, як і думки щодо бізнес-клімату в Кам'янці-Подільському: сім компаній оцінили місто як відмінне місце для бізнесу, 18 – як добре, і 19 – як задовільне.

Позитивними прикладами елементів бізнес-клімату Кам'янця-Подільського, відзначеними респондентами, як правило, були хороше ставлення з боку міської влади, позитивний імідж міста та його привабливість для туристів, висока підприємницька активність, а саме:

- Розуміння з боку місцевої влади. Керівники міста уміють стратегічно моделювати ситуацію, знаючи як це потім буде втілюватись на практиці. Мер і команда постійно навчаються і в Україні, і за кордоном
- Намагання допомагати розвитку бізнесу; Підтримка, допомога з боку органів місцевого самоврядування
- Задовільний стан інфраструктур, позитивний імідж міста в країні; Гарне старовинне, історичне місто, привабливе для туристів
- Бажання співпраці, туристичні проекти, пошуки інвестицій
- На даний момент вже неозброєним оком видно перспективні напрямки розвитку бізнесу, при цьому не всі національні або міжнародні корпорації поспішають інвестувати у Кам'янець-Подільський - це надає певні шанси місцевим підприємцям
- Велика кількість новостворених підприємців та підприємств нового покоління

Негативні чинники, визначені респондентами, головним чином стосуються географічного розташування міста та його доступності для транспорту, якості доріг і проблем малого бізнесу:

- Віддаленість від Центру і густонаселених міст
- Недостатнє вникнення місцевої влади в проблеми виробничих підприємств та надання дієвої допомоги у їх роботі
- Не ходять поїзди та не літають літаки до м. Кам'янця-Подільського; віддаленість від залізниць;
- У міській раді недостатня кількість депутатів від малого бізнесу
- Недостатній рівень свідомості підприємців, низька культура ведення бізнесу, низький рівень інвестицій в місто
- Мала інформованість про проблеми в середньому бізнесі, мале заохочення до взаєморозуміння
- Недостатня підтримка бізнесу, важко отримати кредит на вигідних умовах, важко отримати приміщення та землю; Недостатнє сприяння бізнесу на державному і місцевому рівні (законодавство, податки)
- Тиск з боку великого бізнесу; Неможливість розвитку власного бізнесу до великого масштабу через тиск з боку великих національних компаній
- Погані дороги і освітлення; Дороги і зв'язок
- Постійно керівники держави роблять помилки, а винних шукають у низах. Немає віри у завтрашній день. Економіка не відчуває стабільності у політиків
- Слабкий рівень розвитку інфраструктури підтримки бізнесу
- Проблеми із отриманням дозволів і погоджень

V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК

Цей звіт про результати опитування підприємців відображає узагальнені думки головних роботодавців Кам'янця-Подільського. Їхнє спільне ставлення до міської влади визначатиме зростання економіки міста, її застій чи занепад. Звіт допоможе Комітету стратегічного планування в його роботі і буде корисним для міської влади в роботі над підтримкою та поліпшенням ділового клімату в місті.

Проект “Економічний розвиток міст” висловлює вдячність усім представникам підприємств, котрі поділилися своїми думками та надали корисну інформацію Комітету стратегічного планування, а також усім членам КСП, які присвятили свій час проведенню опитування.